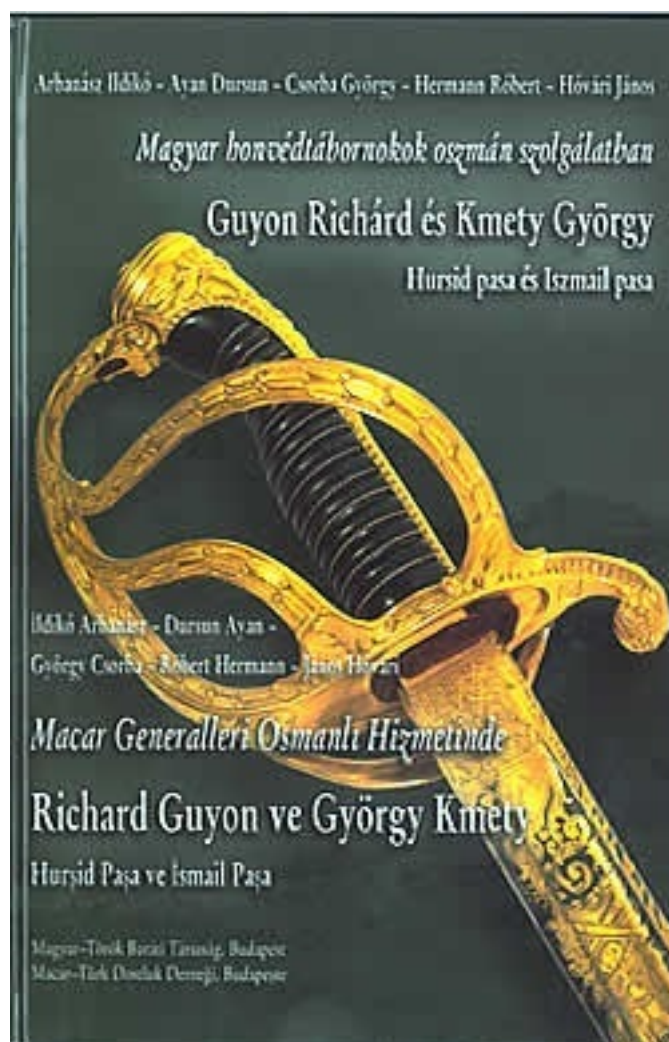

„Magyar honvédtábornokok oszmán szolgálatban”

Új adatok és tények a 48-as a törökországi magyar emigráció történetéhez

A Török-Magyar Baráti Társaság az utóbbi években nívós kiadványok egész sorát jelentette meg. E publikációk között különös jelentőséggel bírnak azok a török nyelvű, valamint kétnyelvű (magyar és török) kötetek, amelyek a több évszázados török-magyar történelmi és kulturális kapcsolatok legfontosabb eseményeit és szereplőit hivatottak megismertetni a két nemzet érdeklődő olvasóival.

A 150 évig tartó török hódoltság, a bukott szabadságharcainkat követő törökországi emigrációk, de akár a legújabb kori érintkezések is bőségesen szolgáltatnak témákat e kapcsolatok kutatására, az ez ideig homályban maradt részletek feltárására és közkinccsé tételére.

Ezt a célt szolgálja a Társaság legújabb kétnyelvű, „Magyar honvédtábornokok oszmán szolgálatban” c. tanulmánykötete is, amelyet joggal nevezhetünk hézagpótlónak, mert a benne közölt ismeretanyag sok újdonsággal szolgál a mind a magyart, mind pedig a török olvasóközönség, de a kutatók számára is.

Közismert, hogy az 1848-49-es forradalom és szabadságharc bukását követően a bécsi udvar megtorlásától tartva több száz polgári személy és katona – köztük vezető politikusok és magas rangú honvédtisztek – menekült török földre. Az emigránsok nagyobb része ugyan rövid időn belül hazatért, illetőleg Nyugat-Európába ment tovább, mindazok azonban, akik vezető szerepet játszottak a Habsburgok elleni függetlenségi háborúban, a szultán védőszárnyai alá helyezkedtek, s hosszabb, sőt végleges tartózkodásra rendezkedtek be az Oszmán Birodalomban. Ez utóbbiak közé tartoztak Guyon Richárd és Kmety György honvédtábornokok is, török nevükön Hursid pasa és Iszmail pasa, akik – más választásuk nem lévén – több tisztársukkal együtt áttértek a muszlim hitre, s ezáltal török állampolgárrá válva, rendfokozatukat megtartva beléptek az oszmán hadseregbe. Katonai pályafutásuk így tovább folytatódott Törökországban, életútjuk ezen szakaszáról azonban nagyon keveset tud a hazai közvélemény. A kötet elsősorban a fentebb említett két főtitest törökországi katonai karrierjére fókuszál, de több, az oszmán hadseregben szolgáló 48-as honvédtiszt működését is érinti. A tanulmányokon kívül közlésre került Kmety György „Kars 1855. szeptember 29-i védelmének elbeszélése c., eredetileg angol nyelven megjelentetett emlékiratának magyar és török fordítása is; ez a mű alig ismert Magyarországon, holott a krími háborúhoz (1853-56) kapcsolódó katonai szakirodalom egyik legfontosabbika.

A kötet bevezető tanulmánya – szerzője Hóvári János történész, jelenlegi ankarai nagykövetségünk – nemzetközi kontextusba helyezve tárgyalja a 48-as törökországi magyar emigráció okait és sorsát, s egyben áttekintést ad az Oszmán Birodalom korabeli világpolitikai helyzetéről, mely tényező nagyban meghatározta az emigránsok lehetőségeit. A Törökországot fenyegető orosz nagyhatalmi törekvések szükségessé tették az oszmán haderő korszerűsítését, ezért szívesen fogadták a jól képzett, harci tapasztalatokkal rendelkező európai tisztek jelentkezését a hadseregbe, amely belső karhatalmi feladatokat is ellátott. Nem véletlen, hogy mind Guyont, mind pedig Kmetyt először a Közel-Keletre helyezték; az előbbit Damaszkuszba az Arábiai Hadsereghez, az utóbbit Aleppóba, mindkettőjüket rendfenntartó megbízatással. Törökországi katonai pályafutásuk tehát párhuzamosan alakult, s ez nem volt másképp a későbbiekben sem, amikor 1854-55-ben, különböző seregtesteket vezényelve ismét együtt küzdöttek a krími háború egyik mellékhadszínterén, a kelet-anatóliai fronton.

Hermann Róbert tanulmánya Guyon és Kmety honvédtábornokok hazai parancsnoki működését ismerteti az 1848-49-es hadieseményekben. Az általuk vívott – váltakozó hadiszerecséjű – csaták többé-kevésbé ismertek a hazai közönség előtt, hadtörténet-írásunk pedig részletesen feldolgozta azokat, így e tanulmány közzlése török nyelven is a török olvasók tájékoztatását célozza. A lényeg: némi katonai múlt után – mindketten csapattisztként szolgáltak a császári-királyi seregben – az elejétől fogva részt vettek a Habsburg-ellenes függetlenségi háborúban, s személyes kvalitásaik révén rohamosan emelkedve a ranglétrán vezérőrnagyként fejezték be hazai működésüket. Guyon nem volt magyar származású, emigráns francia hugenotta család sarjaként Angliában látta meg a napvilágot 1813-ban; érdekes, hogy Kmety ugyanebben az évben született egy Gömör megyei evangélikus lelkészcsaládban. Eleinte mindkettőjük a feldunai hadsereg kötelékébe tartozó alakulatoknál kapott beosztást, s Kossuth rendíthetetlen híveiként kritikusan szemlélték annak főparancsnoka, Görgey tevékenységét. Guyon legnagyobb haditette a téli hadjárat során a Branyiszközi-hágón vívott győztes ütközet volt, míg Kmety a tavaszi hadjárat idején Csornánál aratott győzelmet a császáriak felett. Közvetlenül törökországi emigrációjuk előtt a délmagyarországi hadszíntéren harcoltak.

A kötet harmadik, legtöbb újdonsággal szolgáló tanulmánya, valamint hozzá kapcsolódóan Kmety fentebb említett elbeszélésének szövegközlése két hadtörténész, Arbanász Ildikó és Csorba György egy korábban már publikált munkája, mely eredetileg a Hadtörténeti Közlemények c., szűk szakmai körhöz szóló folyóiratban jelent meg, s így a szélesebb nyilvánosságot nem érthette el. E tanulmány részletesen tárgyalja Kmety törökországi katonai pályafutását, attól a naptól kezdve, hogy kalandos menekülése után Bem József altábornagy társaságában a vidini emigráns táborba érkezett. Innen került többedmagával, már mint török katonatiszt, a szíriai Aleppóba, ahol 1850-ben súlyos felekezeti zavargások törtek ki az iszlámhívők és a keresztények között. A rend helyreállításában oroszok rész jutott az emigránsok csapatának, mely 1851-ben feloszlott: 11 fő Európába távozott, a többieket más katonai egységekhez vezényelték. Kmety ekkor lemondott katonai rangjáról és előbb Párizsba, majd Londonba ment. 1853-ban, a krími háború hírére tért vissza Törökországba és ismét szolgálatra jelentkezett. Előbb az oroszok által ostromolt Kars várát védő anatóliai hadsereg irreguláris alakulatainak parancsnokává nevezték ki, majd reguláris egységek vezetését bízták rá. Kars erődje Anatólia kapujának számított, s az oroszok – tehermentesítendő a krími frontot – hosszabb ideje nagy erővel támadták, egyelőre sikertelenül, noha a vár környezetében vívott kürekderei csatában, amelynek török haditervét Guyon dolgozta ki, győzelmet arattak. A csatavesztésnek szomorú következménye lett Guyonra nézve: a török fővezér őt hibáztatta a vereségért és elérte a hadszíntérről való eltávolítását. 1855 elejére a törökök helyzete kritikussá vált Anatóliában: csapataikat éhség és járványok sújtották, tömeges dezertálások gyengítették. A török tisztikart

időközben angol katonai misszióval erősítették meg, élén Williams tábornokkal, aki az anatóliai hadsereg de facto parancsnoka lett. Látva a rendelkezésére álló erők állapotát, offenzíva helyett Karsnál erődítési munkálatokba kezdett; előrelátása helyesnek bizonyult, mert az oroszok tavasszal blokád alá vonták a várat és szisztematikusan készültek a végső rohamra. Erre 1855. szeptember 29-én hajnalban került sor, de az ostromlók néhány órás, nagy véráldozatokkal járó küzdelem után kénytelenek voltak meghátrálni. Győztek tehát a várvédők, de győzelmüket nem használták ki: Kmety és néhány tiszttársa javaslatát a visszavonuló ellenség üldözésére a főparancsnokság elvetette.

Ennek az egy napnak az eseményeit, a szeptember 29-i hadicselekmények precíz katonai leírását tartalmazza Kmety Kars védelméről szóló emlékirata, mely 1856-ban került kiadásra Londonban, s már a megjelenés évében három utánnomást ért meg. Mint az emlékiratból kiderül, a török tábornok kettéosztó Kars folyó jobb partján lévő várossal szemben, a hullámzó domborzatú bal parton terült el a vár, amelyet kiterjedt sáncrendszer övezett. Ennek a védelmét bízták Kmetyre, vagyis a védművekben elhelyezett valamennyi egység parancsnoka lett. A kapott feladatra alaposan felkészült: mint emlékiratában leírja, körültekintően felmérte a hadszíntér földrajzi adottságait, a rendelkezésre álló erők (6459 katona, 177 ló és 53 ágyú) elhelyezését gondosan megtervezte, s részletekbe menően kijelölte feladataikat. Emlékirata legérdekesebb része a csata leírása, amelynek élvezetéhez az olvasó részéről szükség van némi képzelőerőre, noha kötetünkben két térképvázlat is segíti a tájékozódást. Kars várának 1855. szeptember 29-i ostroma tehát török győzelemmel végződött, a makacs orosz blokád által kiéheztetett helyőrség november 27-én mégis kapitulálni kényszerült. S bár az oroszok szabad elvonulást biztosítottak az európai tisztak számára, Kmety, nem bízva az orosz főparancsnok ígéretében, titokban távozott a várból. Karsi hőstetteiért rövidesen a legmagasabb oszmán-török érdemrenddel, a Medzsidiye-érem I. fokozatával tüntették ki. A krími háború hadieseményeinek élénk visszhangja támadt a korabeli európai sajtóban. Kars védelméről több ízben nyilatkozott az angol lapoknak Williams tábornok, aki saját szerepét túlértékelve nem méltányolta érdemeiknek megfelelően több tiszttársa, köztük Kmety helytállását a vár megvédésében. Ez joggal bántotta Kmetyt, s mint levelezéséből kiderül, részben e sérelme vezetett emlékirata megírásához és nyilvánosságra hozatalához.

Kötetünk negyedik tanulmányát Dursun Ayan ankarai kutatónak köszönhetjük, aki levéltári dokumentumok és más történeti források tanulmányozása útján tette vizsgálat tárgyává a renegáttá vált 48-as magyar honvédtisztek sorsának alakulását az Oszmán Birodalomban és próbálta kijelölni helyüket a török katonai hagyományban és hadtörténetben. Vizsgálódásának középpontjában értelemszerűen a krími háború (amelyet találónan egy korai világháborúnak nevez) és annak keleti frontja, Kars

védelme áll, amely nagy jelentőséggel bírt mind Guyon, mind pedig Kmety katonai karrierjének törökországi alakulásában. Mint azt török levéltári dokumentumok is bizonyítják, a Kars környéki harcok során Guyonnak – aki ekkor az anatóliai hadsereg vezérkari főnöke volt - nézeteltérése támadt török parancsnokával, ezért visszarendelték Isztambulba és fegyelmi vizsgálat alá vonták. Ezt követően - noha megmaradt a hadsereg kötelékében – újabb feladattal már nem bízták meg. Rövidesen, mindössze 44 évesen, 1856. október 11-én meghalt. A Boszporusz ázsiai oldalán, az üsküdari angol katonai temetőben helyezték végső nyugalomra. A megfontoltabb habitusú Kmety szolgálataira a továbbiakban is igényt tartott az Oszmán Birodalom, noha Karsból való távozása után betegeskedni kezdett. 1860-ban a szíriai és libanoni maroniták és drúzok közötti viszálykodás felszámolására Bejrútba küldték a török kormányzó mellé, de az alárendeltségébe tartozó francia csapatok tisztjei nem voltak hajlandók engedelmeskedni neki. Ezért lemondott, de török kérésre még hat hónapig a térségben maradt. Ezt követően Londonba távozott, ahol a török kormány nyújtotta nyugdíjból élt. Itt hunyt el 1865. április 25-én, 52 éves korában. A török állam saját halottjaként temettette el az angol főváros egyik előkelő temetőjében, a Kensal Green Cemeteryben.

A Dursun Ayan által felkutatott arab írású levéltári dokumentumok néhány darabjának fotóját és latin betűs török szövegét a tanulmánykötet ötödik részében találjuk; sajnálatos, hogy ezeket magyar fordításban nem olvashatjuk. Mindenképpen dicséretet érdemelnek viszont a gazdag bibliográfiai összeállítások az egyes tanulmányok végén, úgyszintén az informatív lapalji jegyzetapparátus, s a könyv értékét nagyban növeli jól szerkesztett – részben színes - képmelléklete is, mely vizuális segítséget nyújt a tárgyalt kor és események jobb megértéséhez.

/Arbanász Ildikó – Dursun Ayan – Csorba György – Hermann Róbert – Hóvári János: Magyar honvédtábornokok oszmán szolgálatban. Guyon Richárd és Kmety György – Hursid pasa és Iszmail pasa. Bp., 2013. Magyar-Török Baráti Társaság. 196. o. + 28. o. részben színes melléklet. Ármegjelölés nélkül/

Tasnádi András